

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi – Journal of Social Sciences
Cilt / Volume: 2011-2 Sayı / Issue: 23

ORTA ÇAĞ AVRUPASINDAKİ TEFEÇİLİK YASAĞINA ESKİ AHİT METİNLERİNİN ETKİLERİ

Kürşat Haldun AKALIN*

ÖZET

Tevrat'ın beşinci kitabı olan Tesniye'nin Batıdaki değişen yorumlarının tarihsel sırasına göre kaydının tutulması, Jerome'nin (340-420) mütalaasıyla ve Milan'lı Ambrose'nin ayrıntılı yorumlarının da bulunduğu 'De Tobia' isimli kitabıyla başlamıştır. Jerome ve Ambrose, tefecilik konusunda kutsal metinler ile kilise hukuğunu uyumlu kılmaya çalışan ilk yetkili ve güvenilir Batılı ilahiyatçılardır. Jerome, Tesniye'nin kardeşler arasında getirdiği tefecilik yasağının, nebiler ve Yeni Ahit tarafından evrenselleştirilmiş olmasından çok hoşnut kalmıştır. Rabbanus Maurus (784-856), Tesniye'de sergilenen tefecilik yasasının dayandığı kardeş anlayışının, yalnızca aynı ana ve babadan olan veya aynı ulusu oluşturan kimseleri kapsamadığını, bununla birlikte esas olarak aynı inanca sahip olan ve aynı söze bağlanan kişileri içine aldığını bildirmiştir. Papaların gözünde, özellikle de 3. Innocent'in (1198-1216) bakış açısına göre, İsraili ya da hristiyan olduğuna bakılmaksızın, din görevlisi olan ya da diye bir ayırım yapılmaksızın, bütün tefecilerin toplanarak cezalandırılması gerekmektedir. On beşinci asra gelindiğinde ise, bazı ilahiyatçılar ve hukukçular, kardeşliğe özgü sevgiden dolayı düşmanlardan faiz alınması gerektiğini açıkça savunmaya başlamışlardır. Tanrının düşmanları söz konusu olduğunda, her fazladan para kazanmak sadığını taşımak yerine inancın uğruna alındığı için, bütünüyle yasal görünmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tefecilik, Faiz, Eski Ahit, Yeni Ahit

ABSTRACT

The chronicle of the changing interpretations of the Deuteronomy in Western exegesis begins with a dictum by Jerome (340-420) and elaborate commentary in 'De Tobia' of Ambrose of Milan (340-397). They were the first authoritative Western theologians who strove to harmonize the sacred text with the ecclesiastical regarding on usury. Jerome contended that the prohibition of usury among brothers in Deuteronomy had been universalized by the prophets and the New Testament. Rabanus Maurus (784-856) declared that the Law, as exhibit in Deuteronomic prohibition, contains as a brother not only one who was born of the same parents or was belong to same nation, but also essentially whoever is of the same faith and who participates in the same logos. In the eyes of the Popes, especially Innocent 3 (1198-1216) required the punishment of all usurers, Jewish as well as christian, clerical as well as secular. In the fifteenth century some theologians and jurists defended the taking of usury from enemies for reasons of brotherly love. In the case of God's enemies, usury is lawfully because this is not done for the sake of the gain but for the sate of faith.

Key words: Usury, Interest, Old Testament, New Testament

* Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

1. Giriş

İstisnasız bütün dinler, insanları inanan ya da inanmayan olmak üzere birbirine hasım iki zümreye ayırmıştır. Örneğin hristiyanlıkta bile, İsa'nın tanrılığına iman edip tapanların asla ölmeyeceği ve sonsuz hayata kavuşacağı açıkça bildirilirken, kutsal ruhu reddedenlerin göksel vatandaşlığı alınmayacağı vurgulanmaktadır. Diğer taraftan etnik birlik temeli üzerine kurulan yahveizmde, kardeş-yabancı ayrımı yapılmış, kardeşin kardeşe yapması kesinlikle yasaklanan fiiller yabancıya karşı işlenmesinde hiç bir sakınca görülmemiştir. Genel olarak din tarafından insanlar inançlarına göre iki ve son olarak da dört sınıfa ayrılınca, her din, kendi cemaat dokusuna uygun davranış normları geliştirmiş, bir fiil cemaat içi üyelerin kendi aralarında yasaklanırken inanmayanlar olarak itham edilen cemaat dışındaki diğer insanlar için meşru hatta zorunlu kılınmıştır. Tüm inanç ve tapınmaları birer hak sayan bireysellik ve hoşgörü üzerine kurulmadığı sürece, dinin insanlara karşı işlediği ve daha doğrusu işlettirdiği en büyük kötülük de, işte bu insan ayrımcılığı temelinden kaynaklanmıştır. İnsanları inançlarına göre ayırmak, kendi cemaatinden olmayanları horlamak ve haksızlığı reva görmek, tektanrılı dinlerin başlangıcını oluşturan cinsiyetsiz ilah İkneton'la başlamış ve bunların İsrail dinine uyarlanmasıyla bütün şiddetiyle devam etmiştir. Eski Ahit'in pek çok yerinde, yeri ve göğü, bitkileri ve hayvanları, insanları ve ulusları yaratanın Yahve olduğu bildirildiği halde; yasasına itaat etmediği için seçtiği ulusa bile tehditler savrulması ve diğer insanların aşağılanması, vahiydeki tanrının insanlara hakim olamadığını ve aciz kaldığını kanıtlamaktadır.

Yahveizmdeki tanrı yasasının insanları birbirine düşman kesimlere ayırması ve husumet tohumları saçması yetmiyormuş gibi, kutsal kitaptaki her kelimenin Tanrı'ya ait olduğu iddiası altında meşru tek yasa kaynağı olarak kabul edilmiş olması; bireyin sadece vicdanının ve insani hasletlerinin değil aklının ve mantığının da vahiy tarafından tutsak edilmesi sonucunu doğurmuştur. Yasa kaynağı insanın kendisi ve insan sevgisi ideali olmak yerine asırlar önce İsrail nepleri tarafından söylenmiş sözler olunca, yasalar insan aklının ve birikiminin ürünü olmak yerine kutsal kitap cümleleri olunca; esaret altındaki akıl ve vicdan geliştirilememiş, her yenilik ve her itiraz sapkınlıkla suçlanmıştır. Musa yasalarını tanımış olmakla Yeni Ahit, bir bütün olarak Eski Ahit'in kutsal ve ilk yasa kaynağı olarak uygulanmasına neden olmuştur. Hristiyanlığın kabulünden itibaren Avrupa'nın her yerinde Eski ve Yeni Ahit'in bir bütün olarak kabul görmesi, yasa olarak tanınarak tüm insan fiillerinin kutsal kitaba göre değerlendirilmesi son derece ilginçtir, aslında çok ciddi bir açmazdır. Zira bir taraftan, Avrupa'daki tüm göçmen İsraililerin mülk edinmesi, tarım ya da sanayi işleriyle uğraşması, halkın içine karışması şiddetle yasaklanırken; diğer taraftan da, neredeyse beş bin yıl önce söylenmiş olan ve kimin tarafından yazıldığı da bilinmeyen ulusal kültür mirası Eski Ahit, Avrupa'nın kiliselerinde kutsal metin olarak benimsenmiş ve mahkemelerde de tanrısız yasa kaynağı olarak uygulanmıştır. Avrupa'da İsraililere karşı

beslenen hoşgörüsüzlüğe, haksızlığa ve sık sık uygulanan sürgün ve kısımlara rağmen; İsrail'in tanrısı Yahve'nin sözlerinin kutsal kılınmış olması, vahye itaatle tüm insanların yükümlü tutulması, sadece ve sadece, aklın ve bilimin vahiy bataklığında yok edilmesiyle açıklanabilir.

Avrupa'daki faiz yasağını vahiy bağınazlığı sınırlarında irdeleyen bu makalemiz; tıpkı, 15. asırdan itibaren akşam karanlığında kapıları kilitlenerek kapanan ve sabahın şafağında tekrar açılan gettolara kapatarak halktan kopardıkları, özgürlüğün bayrağını taşıyan Venedik kentinde dahi kırmızı bir şapka giymelerini şart koşarak etnik kimliklerini damgaladıkları İsrailileri esir tuttukları gibi; orta çağ ve reform dönemi boyunca övündükleri Avrupa'nın üstün akıl sahibi beyinlerinin, beş bin yıllık vahiy metinlerine nasıl mahkum oldukları gözler önüne serilmek istenmiştir. İsrail'in tanrısı Yahve'yi tanrı olarak tanıyan ve ferasetiyle tanrı aklını keşfeden orta çağ Avrupa'sının ilahiyat doktorlarının ve kilise yargıçlarının yanında, kilise otoritesine karşı çıkan ve özgür aklı rehber edinen reformist aydınlarının, İsrail dinsel kültürünün bir ürünü olan Eski Ahit'e nasıl saplanıp kaldıklarını açıklamakla makalemiz, aklın ve vicdanın vahiy sınırlarında özgür kılınmasını hata kaynağı olarak görmüştür. Ayrıca, dogmatik dinden kurtuluncaya kadar Avrupa'da iman edilen bilinmeyen tanrı iradesinin esas alınmasının, imanlı imansız tüm insanları kapsayan insan sevgisi yerine de tanrı (İsa) sevgisinin öne çıkartılmasının; sadece faiz konusunda değil hemen her konuda haksızlıkların ve ıstırapların kaynağı haline geldiği makalemizde gözler önüne serilmek istenmiştir.

2. Bir Ulus Dini Olarak Yahveizmde Tefecilik Yasağı

Eski Ahit'deki, *'kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız; yabancından faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız'* (Kutsal Kitap, 2004: 86) ifadesi, belki de Avrupa'daki insanların ekonomik faaliyetlerinin yazgısını belirleyen bir buyruk içeriğini taşımaktadır. Tesniyedeki bu emir, doğuda ve batıdaki ülkelerde yaklaşık olarak yirmi beş asırlık bir zaman dönemini kapsayan işlerin geleceğini belirlediği gibi; ussal ekonomik etkinliğin benimsenmesiyle en yüksek noktasına erişilen kültürel değerlerin aşırı değerlendirilmesinin birbiriyle iç içe geçmiş tarihinin pek ayrıntısıyla irdelenmemiş kısımlarının açığa çıkartılmasını da sağlamaktadır. İsraililerin dinsel ahlakının bir ifadesi de sayılan Eski Ahit'deki bu buyrukların, diyar diyar gezerek dini yayma maksadını taşıyan Kudüs'ün nebilerinden ve elçilerinden başlamak üzere dokuzuncu asır Avrupa'sına şöyle bir bakıldığında, Batının ahlaki yönden önem taşıyan evrimsel gelişiminin aşamalarıyla karşılaştırılır. Avrupa'nın bu evrimsel aşamalarından ilki, kabile topluluğuna özgü ahlaki akrabalığı, bundan sonra orta çağ hristiyanlığının evrensel kardeşliği ve günümüze kadar gelen modern zamanların yararcı liberalizmidir. Eski Ahit'in Tesniye kısmı, İsrail kavimlerinden gelen insanın ulus bilincine dayanan ahlakının ifadesi

bakımından da bir temel oluşturmaktadır. Tesniye'deki bu emir, klan (mishpaha) dayanışmasını öngördüğü gibi, İsraili olmayan bir kimseyi (nokri) Tanrı buyruğunun dışında tutmaktadır.

Tanrı, İsrailiye seslenmiş, onu öncü kılmış ve böylece de diğer uluslardan farklı görmüş olduğundan, elçilerini bu ulus içinden ve İshak'ın soyundan çıkartmış; böylece de, pekiştirilmesini istediği kardeşlik ilişkilerinin ayrıcalıklarını ve yükümlülüklerini açıklıkla bildirmiştir (Morino, 1969: 36). Yabancı, ulus üyesinin tam zıddı olmakta, misafir korunmakta; ulus dışından olup da ikamet eden bu konuk kimseler (toshap) hakkında farklı hükümlerde bulunmaktadır. Tesniyenin bu hükmü dolayısıyla, İsrailinin kardeşine (ah) faiz karşılığı borç vermesi ve tefecilikte bulunması (neshek) kesin olarak yasaklanmışken, kardeşi olmayandan (nokri) faiz almasına izin verilerek, yabancılar bu emrin dışında tutulmuştur (Morino 1969; 37). Eski Ahit, başka metinlerde de, kardeşlerden (neshek'lere ilaveten marbith ve tarbith'lerden de) her hangi bir şekilde borcun artmasına neden olan faizin alınması kesin olarak yasaklanmıştır. Sayısız vesilelerle, Eski Ahit metinleri, kardeş (gerim) olarak gördüğü İsraililerin birbirlerinden faiz almalarını kesinlikle yasaklamıştır (Morino, 1969: 38).

“Eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf olursa, ona yardım edeceksin; senin yanında garip ve misafir gibi yaşayacak. Ondan faiz ve kar alma ve Tanrı'dan kork, ta ki, kardeşin senin yanında yaşasın. Ona gümüşünden faizle vermeyeceksin ve zahireni ona kârla vermeyeceksin. Diyarınızda bir garip seninle misafir olursa, onu mağdur etmeyeceksiniz. Sizinle misafir olan garip aranızda yerli gibi olacak, onu kendin gibi seveceksiniz; çünkü Mısır diyarında gariptiniz, ben Tanrınız Rab'im. Garibe haksızlık etmeyeceksin ve ona gadretmeyeceksin. Eğer kavmuma, yanında olan bir fakire ödünç para verirken, ona murabahacı olmayacaksın, onun üzerine faiz koymayacaksınız; vaki olacak ki, bana feryat ettiği zaman işiteceğim.” (Kutsal Kitap, 2004: 86-87).

Gerçekten de, 'eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında kalırsa, ondan faiz ve kâr alma' ifadesi tek başına ele alınıp irdelendiğinde, ger ve toshap gibi tüm biçimlerdeki faizin alınması yasaklandığı halde, topluluk dışındaki bir kimseden alınmasına açıkça izin verilmektedir. (Morino 1969; 43) Metinde dil bilgisi kuralı açısından bir belirsizliğin olduğu öne sürülmüş olsa dahi, Mishnak ve Talmut yorumları dikkate alındığında; topluluk üyesinden borcu aşan bir fazlanın alınmasının açıkça yasaklandığı, yabancıdan alınmasında bir sakınca görülmediği, hemen fark edilir. 'Ger', toshap (garip, misafir) deyimine Eski Ahit'deki ifadelerde açıkça rastlanılmaktadır. Mishnah ve Talmud, ger ile ger toshap arasında ayrıntılı bir şekilde farklılığı belirtmiş olmasıyla, Leveller'deki faiz yasasının yorumlanmasında bir hayli ileri gitmiştir (Morino, 1969: 47). 'Ger' deyimini, hahamlara göre, tamamıyla dininden

dönmüş bir kimseyi kast etmektedir. ‘Ger toshap’ deyimi ise, Rabbi Meir’e göre, üç dindar İsraili tanığın yeminli ifadeleriyle önceden puta tapar olduğu doğrulan ve diğer uluslardan gelen her hangi bir kimseyi ifade etmektedir.

Kutsal kitap yorumcularının büyük bir çoğunluğu, ger toshap olarak nitelendirilen bu kimsenin, yasaklanan bütün yiyeceklerden pek sakınmadığı için, tümüyle dininden dönmediği halde, yedi Noachian yasasını tuttuğu gözlenen biri olduğu sonucuna varırken; diğerleri de, perhiz yasaları dışında Tevrat’a bütünüyle bağlı olan bir kimseyi betimlediği düşüncesine sahiptir (Morino, 1969: 56). Maimonides (1135-1204), Tesniye’deki ‘*faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin, yabancıya faizle ödünç verebilirsin*’ (Kutsal Kitap, 2004; 87) ifadesinin bir izin olma yerine, olumlu bir emir olduğu sonucuna varmıştır. Diğer taraftan Rashi (1040-1104), Tesniye’nin Talmud yorumunun bir başka kısmı olarak; Eski Ahit’in kardeşin kardeşe faiz ödemesine kesinlikle izin vermediğini, ancak yabancından faizin alınabileceğini açıkça bildirmektedir (Duns, 1963: 71). Talmud’da olduğu gibi bütün İsrail dinsel kaynakları, İsrail topluluğunun yabancı ilahlara kapılarak kendi benliğini kaybetmesi tehlikesine karşı tavrı almıştır. Bundan dolayı, Eski Ahit içinde hemen fark edilebilen ayrımcı emirlerin bağlayıcı etkisine rağmen, bunların bir yorumu sayılan Talmud’daki açıklamalar, izlenilen uygulama hakkında tam bir fikir vermektedir (Morino, 1969: 139).

Bağlanılan dinsel gelenek, aşağıdaki gerçeklere dayanan sonuçları da beraberinde getirmektedir; borçlular genel olarak kredi açan kimselerin üzerine gelmelerinden sakınmakta ve kaygıya kapılmaktadır, diğer taraftan, alacaklılar ise, ister istemez borçluların dostluk bağı içinde olmayanlardan gelmesini arzu etmektedirler (Morino, 1969: 143). Zira alınan borç, her geçen süre içinde büyüyerek kişinin asla altından kalkamayacağı bir ağırlığa bürününce; misli misli artan alacağını tahsil etmek için harekete geçecek olan alacaklı, cebren, borçlunun mülkünü ele geçirince; ortada ne dostluk, ne iyilik ve ne de kardeşlik kalacaktır (Kelly, 1975: 69). Bundan dolayı hiç bir İsraili, kendi kardeşine faiz karşılığı borç vermeyeceği gibi, diğer uluslardan olan birinden de faiz karşılığı borç almayacaktır. Ancak çaresiz kalması durumunda, yalnızca çok sınırlı bir miktarda borçlanmasına izin verilmiştir (Shatzmiller, 1990: 159). Kardeşine faizle borç vermek, diğer uluslardan gelen birinden faiz karşılığı borçlanma vs. gibi haller; İsraili bilgiler tarafından, kişinin dininden saptığını kanıtlayan birer deliller olduğu sonucuna varılmıştır. İsraili, bir yabancından faiz karşılığı borç almaktan, kesin olarak kaçınmak zorundadır (Noth, 1981: 92).

Orta çağ rabbilerinin yorumlarıyla, bu eğilim çok güçlü bir şekilde engellenmiş, dinsel sapkınlık olarak nitelendirilmiştir (Noth, 1981: 92). Dinsel metin yorumcularının, orta çağdaki İsrail yazın ile hukuğu üzerinde bilgi ve deneyime sahip bulunması, İsrail topluluğuna özgü sayılan Eski Ahit’deki emirlerin etkisini ve önemini belgelere dayalı bir şekilde irdelemesi, umulmalıdır. Yine, “*bütün erkekleriniz sünnet edilip bizim gibi olursanız, o zaman kızlarımızı size veririz, kızlarınızı kendimize alırsınız, sizinle oturursunuz ve bir*

kavim oluruz; yerli olsun, aranızda misafir olan garip olsun, siz kanunlarımızı ve hükümlerimizi tutacaksınız, bütün bu menfur şeylerden birini her kim yaparsa, kavimleri arasından atılacaktır; eğer gerçekten sözümü dinleyecek ve ahdimi tutacaksanız, bana bütün kavimlerden has kavim olacaksınız” (Kutsal Kitap, 2004: 126) ifadelerle, İsrail cemaatinin yasaya bağlılık temeline dayandığı, etnik birlik koşulunu da pek içermediği, öne sürülebilir. Oysa inanca dayalı kıldığı dinin evrenselliğini savunan orta çağ katolikliği, Tanrı yasasındaki bu ayrımcılığı asla kabul etmemektedir (Duns, 1963: 74). Orta çağın ahlak anlayışını irdeleyen araştırmacılar, sürekli bir sıkıntı kaynağı olan, kilisenin genel olarak faiz yasağına ve hristiyan kardeşliğinin evrensel programına pek uymayan dinsel bir metinle yüz yüze gelmektedirler. Orta çağ katolikliği, evrensellik gibi yüksek bir gayeyi kendisine hedef seçmiştir, yabancıların günahkâr ve iğrenç kimseler olarak görülerek ayrımcılık yapılmasını şiddetle reddetmiştir (Kelly, 1975: 73). Çünkü tüm insanların bu inanç kardeşliğine katılmasını sağlayarak, klan ahlakını aşmaya niyetlenmektedir.

3. Eski Ahit'teki Tefecilik Yasağının Orta Çağ Düşünürleri Tarafından Yorumlanması

Batının yorumlarında Eski Ahit'in incelenmeye alınması, St. Jerome'nin (340-420) düşünceleriyle başlamıştır. Orta çağ evrenselliği ile Eski Ahit'deki bu çifte standardı irdeleyen bir diğer düşünür, 'Tobia' isimli eseriyle ayrıntılı açıklamalarda bulunan Milan'lı St.Ambrose'dir. Her ikisi de, tefecilik anlayışını temel alarak, kilise örgütü ile öfkelenirici bu metinleri birbirleriyle uyumlu kılmak yönünde gayretlerde bulunan, Batının ilk otoriter ilahiyatçılardır. Jerome, Eski Ahit'de kardeşler arasında faiz alınmasını yasaklayan hükmünü, elçiler ve Yeni Ahit vasıtasıyla yayılan tüm inanan insanların kardeşleri kapsamına alarak, evrenselleştirmişlerdir (Evans, 2002: 214). Şayet inanan herkes birbirinin kardeşi olursa, kutsal kitabın hiç bir metninde, kişilerin birbirinden faiz almasına izin veren bir anlayışa kesinlikle rastlanılmayacaktır. Ambrose ise, bazı Eski Ahit metinlerini kullanarak, yabancılara karşı haksızlık yapılmasını ve ayrımcılıkta bulunulmasını men eden emirleri açıklayarak, inananların evrensel kardeşliği idealini Kutsal Kitap'ta doğrulamak istemiştir (Dudden, 1935: 17). Tesniye'deki, '*yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin*' ifadesinin gerçek anlamının ve sınırlarının, sadece, vaat edilmiş toprak üzerinde oturan kabilelere karşı yürütülen seçilmiş halkın savaşının dikkate alınması halinde sezinlenebileceğini ileri sürmüştür (Wiessen, 1964: 89). Burada izin verilen, yabancılara karşı haksızlıkta bulunulması, faizli borç yoluyla mülklerinin gasp edilmesi değildir; Tanrı yasasını hiçe sayan bu kimselerle yürütülen mücadeledir. Ambrose, hangi koşul altında olursan ol, yasa senden faiz almanı ve kardeşine faiz karşılığı borç vermeni yasaklamaktadır, diyerek uyarmaktadır (Dudden, 1935: 26). Senin kardeşin kimdir, sorusuna; senin kardeşin, bu dünya üzerinde rastladığın ve lütfu paylaştığın tüm insanlardır, diye yanıt vermektedir.

Roma hukuğuna bağlı olan, inanan herkes kardeştir (Shatzmiller, 1990: 167).

Böylece, yabancı kimlerdir, sorusu gündeme gelmiştir. Amalekitelilerdir, Amoritelilerdir, Kenan diyarının uluslarıdır. Tanrı'nın halkına düşmanlık eden, Tanrı'nın karşısına ilahlar çıkararak sapkınlık yapan, Tanrı'nın İsraili sakinlere vaat ettiği bu toprakları Kutsal Kitaptaki metinlere aykırı olarak elinde tutan ve vermemekte direnen, kişiler, yabancılarıdır (Evans, 2002: 217). Orta çağın katolikliği özel mülkiyet temelini benimsemiş olduğundan, bireyin sahip olduğu mülkün, faizli borç yoluyla haksızlığa uğratarak elinden alınmasını da, en büyük kötülük olarak görmektedir. Verilen borca karşılık olarak faiz talep etmek, kesin olarak kötülüğü dilemektir (Duns, 1963: 89). Kötülüğün silahları, çaresizlik içinde bulunan kişiye, kendi rızasını alarak yasal bir şekilde çevrilmiştir. Hiç bir kimsenin mülkünü, zorla elinden alamazsınız; ama onu ödeyemeyeceği bir borcun altına sokarsanız, geçmişinden kendisine kalan bütün mülkleri, haksızlıkla fakat yasal bir yoldan, devralmış olursunuz (Kelly, 1975: 82). Tefecilik, adam öldürme kadar ağır bir suç değildir. Faiz silahı olmaksızın, bir kimse düşmanından öcünü alamaz; kılıç çekmeksizin dövüşerek hasmını yere vurmak isteyen biri, faiz karşılığı borç vererek onu ödeyemeyeceği bir yük altına sokmaktadır. Düşmanlığın bir diğer adı, faiz tahsildarlığıdır. Bundan dolayı da, insanlar arası çekişme ve mücadele ortamının bulunduğu her yerde, faizcilik doğal olarak hükmünü sürdürmektedir (Noth, 1981: 96). Burada özetlenen Ambrose'nin bu fikirlerinin (De Tobia, xv:51) tesiriyle, Şarlman, ister ruhban sınıfından olsun isterse de olmasın bütün hristiyanlar arasındaki borçlanmalara genel bir faiz yasağını getiren bildirileri yayınlamış, yasal bir içerik kazandırarak çağı boyunca uygulamaya koyulmuştur (Dudden, 1935: 32).

Yeni yaşamanın ahlaki içerikleri, açıklamayla öncü konumuna gelebilmiş ilahiyatçılarına karşın, Frenk kilise kurulunca yeterince sergilenememiştir (Noth, 1981:98). Eski Ahit'deki emirleri iki maksatlı olarak açıklayarak, hem ruhanileştirilmesine yeltenerek hristiyan belirsizliklerinin açık bir şekilde betimlenmesinde mükemmel bir örneği, ismi Eski Ahit'le neredeyse özdeşleşmiş olan ve çok seçkin bir bilge olarak kabul gören, (784-856) Rabanus Maurus'dur. Rabanus da, kendisinden önce yaşamış ve düşünceleriyle çok etkili olmuş Clement ile Ambrose gibi Eski Ahit'deki emirlerin yorumlanmasında, kesin olarak evrensel bir temelden yaklaşmıştır (Kelly, 1975: 41). Rabanus, Tesniye'de sözü edilen '*yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin*' ifadesi, aslında, verdiği emirleriyle kanun yapımcısı olarak Tanrı'nın; merhameti ve adaletini uygulamak istediğini, hilekârlık ve tamahkârlıkla kardeşe karşı işlenecek haksızlığın önlenmesini dilediğini, sahtekârlığa ve ihtirasa karşı fakirliği övdüğünü, belirtmektedir (Evans, 2002: 221). Rabanus, kardeş kavramını, hristiyan olan her katolik için kullanarak, irdemesine devam etmektedir. Rabanus, ruhani anlamıyla kardeşliğin, aşai rabbani ayinine katılarak sofrada ekmek yiyen ve şarap içen herkesi kapsadığını, kardeşlerin birbirlerine nimetlerini sunmasının gerektiğini

belirtmiştir. Eski Ahil'deki yabancı deyimini ise, Rabanus, Tanrı'ya karşı inanç beslemeyerek, emirlerini uygulamada serkeşlik gösteren herkes için kullanmaktadır (Kelly, 1975: 42). Bu gibi kimselere faiz karşılığı borç verirken, Tanrı'nın emirlerini nasihat ederek işlemiş olduğu günahlarından dolayı pişman olmasını isteyerek verdiğimizden fazlasını almaktan vazgeçmeliyiz; bütün bunlardan başka, imanla tanıştırdığımız bu kişiyi iyi işlerde bulunmaya yönlendirmeliyiz (Noth, 1981: 114). Rabanus'un irdelemelerinde, para kelimesinin iki anlamlı olduğu, derhal fark edilmektedir. Verilen borçtan dolayı, değişim aracı olarak fazladan paranın alınması, yani faiz işletilmesi, tamamıyla yasaklanmıştır; ruhani gıdanın sunulması, kişinin kötülüklerden uzaklaştırılarak Tanrıyla barıştırılması anlamında fazladan iyiliğin istenmesi, meşru kılınmıştır (Duns, 1963: 93). Faizin maddi ve ruhani olarak bu şekilde irdelenmesi; Ambrose'nin çözümünün kesin olarak reddedilmesi sonucunu doğurmuş, haçlılar çağına gelinceye kadar gündeme gelmesi ertelenmiştir. Ambrose'nin, inanç temeline dayanan evrensel kardeşlik öğretisi, haçlılar dönemindeki kilise tarafından da kuşkuyla karşılanmıştır (Dudden, 1935: 41-43). Haçlı seferlerin başlamasıyla, bazı uyanık kilise üyeleri, Ambrose'nin bu çözümünün ekonomik ve dinsel gelişmelerin önünde bir engel oluşturabileceğinin farkına vardılar. Çifte yükümlülük duygusundan kendilerini kurtarmak isteyerek, Tesniye'deki şartın savunulmasını pek uygun görmemişler; kilisenin ekonomik çıkarları ile evrensel bir hale getirilen İsa'nın öğretisi arasında daha fazla bir uyum kurma gibi tefsirle ilgili yeni stratejileri oluşturarak, hristiyanlığa yeni yükümlülükler getirmişlerdir (Evans, 2002: 226).

Uluslararası ekonomi politikasında oluşturdukları tüm çözümler, bu konuyla bağlantılı olarak düzenlenmiştir. Ambrose'nin öğretisinin koşulsuz şekilde benimsenmesi halinde, hristiyanların, hristiyan olmayan kimselere verdikleri borçlardan dolayı faiz alınmasını doğru bulmamak gerekmektedir (Dudden, 1935: 51). Oysa Gratian'ın resmi yönergesi, şu anda Kenan diyarında bulunan uluslardan borca karşılık faiz alınmasını, düşmana karşı kullanılabilecek yararlı bir ekonomik silah olarak değerlendirmiş; bundan sakınanların mahkeme yoluyla bedelin ödetilmesini haklı bulmuştur (Kelly, 1975: 54). Avrupa'daki İsraililer de, hristiyanları kendilerini yabancı görerek, hristiyan borçlulardan kesin olarak faiz alma yoluna gitmişlerdir. Gratian da, Yeni Ahit'deki *'eğer kendilerinden geri almayı ümit ettiğiniz kimselere ödünç vererseniz, ne mükâfatınız olur; günahkârlar bile günahkârlara karşılığını almak üzere ödünç verirler; fakat düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin ve hiç ümidiniz olmasa da onlara ödünç verin'* (Kutsal Kitap, 2004; 167) hükmüne sadık kalarak, düşmanlara dahi geri ödemesini ummadan borç verin anlayışını, verdiği emirde pek gözetmiş değildir. Halbuki *'Ya Rab, çadırında kim konacak, o ki ancak Rab'den korkanlara hürmət eder, parasını faize vermez'* (Kutsal Kitap, 2004; 212) ifadesiyle, İsrail ulusundan olmayandan dahi faiz alınmasını kınamıştır. Davut, Musa'nın terbiyesiyle kendisini yetiştirmiş, yasaya ilavelerde bulunarak veya uygulayamazlık ederek kendi efendisiyle bir çelişkiye

düşmemiştir. Musa da, Eski Ahit’de ‘*Mısırlıdan nefret etmeyeceksin, çünkü onun memleketinde gariptin; onlara doğan üçüncü nesil çocukları Rab’bin cemaatine girecekler*’ (Kutsal Kitap, 2004; 182) ifadesini yazdığı gibi, yabancıya faiz karşılığı borç verebilirsin, ancak kardeşine faizli borç veremezsin demiştir. Oysa papaların kanısına göre, özellikle de 3.Innocent (1198-1216) nazarında, haçlıların etkili yükselişleri bulunduğu her yerde tefeciliği kırmıştır; İsraili ya da hristiyan olsun, ruhban zümresinden gelsin veya gelmesin tüm tefecilerin faaliyetlerini en aza indirmiştir (Evans, 2002: 361). Resmi hükümet izinleri ve papazlığa has hilelerle desteklenmiş olsa da, tefeciler hemen her fırsatta hor görülmüştür. Yine de haçlı seferlerine düşkün asiller tarafından biçimlendirilen pazar özelliğini taşıyan, köşe başlarında mal satışlarından elde edilen kârlar ve güvenli yerlerde borçlandırmalardan sağlanan yüksek kazançlar sayesinde bazı fırsatlar kullanılmak istenmiştir (Kelly, 1975: 57).

Ambrose’nin görüşüne göre, tefecilik yasağının uygulanmasında bazı boşlukların bırakılması, ikiyüzlü ve hilekâr olan İtalyan, Catalan ve Fransa’nın güneyindeki pek çok tüccarın tefecilik işlerinde ısrarlı olmasına yol açmış; papalığın şiddetle karşı çıkışlarına rağmen, haçlı seferlerine karşı koyan kimselere para ve erzak tedariki işlerine girişilmiştir (Dudden, 1935: 82). Innocent’in yargısal tesiriyle, Fransa’daki İsraili faizciler, alacaklarını kaybetme tehlikesiyle karşılaşmışlardır. İsraili para sahipleri böylece sindirildikten sonra, hristiyanlar da sıkı bir dinsel denetim altına alınmıştır. Çok geçmeden, oluşturulan ekonomik düzen ve benimsettirilen ahlaki yargılar yoluyla, borçlanmada alınan faize karşı köktenci bir karşı çıkış hareketi başlatılarak, tefecilik işleri üzerindeki dinsel denetim daha da güçlendirilmiştir (Kelly, 1975: 61). On ikinci asrın sonuna doğru, hristiyan tefecilerinin, artık ortalıkta pek görünmeyen İsraili meslektaşlarını çok geride bıraktıkları, çıkarılan bildirilerden anlaşılmaktadır (Duns, 1963: 112). Asırlardır Avrupa’da İsraili, sırf tefecilikteki mahareti yüzünden Judas İscariot’un şahsiyle özdeşleştirilmiştir. Tefecilik ve para düşkünlüğü, harislik ve tamahkârlığın bir ifadesi olarak yerilirken; İsa’yı ihbar eden Judas İscariot’la bir tutulmaktadır. Çünkü tıpkı yeni yetme faiz düşkünü tüccar zenginler gibi Judas da otuz parça gümüş için, İsa’ya ve hristiyan kardeşliğine ihanet etmiş, harisliğine yenik düşmüştür. Paraya bağlılık gösterme, Tanrı sözünü hiçe sayma olarak görüldüğü halde; ‘*yabancından faiz alabilirsiniz*’ ifadesini, kilisenin faiz yasağına aykırı olduğu konusu üzerinde pek durulmamıştır (Evans, 2002: 367).

Hristiyan ahlakı ile feodal toplum, tam bir denge ve uyum içinde bulunmuştur. Kardeşlik ve diğerleri sorununa yeniden bir tanımlama getirme zorunluluğunu duyan kilise, böylece ekonomik değişimi engellemek istemiştir. Ambrosyan çözümlemeye vurgulanan hristiyan biçimlenmesindeki evrenselciliğin açıkça vurgulanmasına bir tehdit oluşturan, Kutsal Kitaptaki bu çifte standartçılık, daha uzunca bir zaman yanıtsız bırakılamazdı. (Kelly 1975; 69) Eski Ahit’deki kardeşler ve diğerleri ayrımı ile İsa’nın ‘*düşmanlarınızı seviniz*’ sözü, asla birbirleriyle uyuşmamaktadır (Duns, 1963: 113-114). Bu

ifadesiyle İsa, yalnızca Eski Ahit'deki çifte standartçılığa ve insanlar arasındaki ayrımcılığa açıkça karşı çıkmamış, aynı zamanda da yeni bir Tanrı yolunun hazırlayıcısı da olmuştur. Bu yeni Tanrı yolu, *'düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin, geri almaya hiç ümidiniz olmasa dahi herkese ödünç verin'* (Kutsal Kitap, 2004: 165) ifadesiyle betimlenmiştir. Eski Ahit'deki *'her yedi yılda bir ibra yapacaksın, her alacaklı komşusuna ödünç verdiği şeyi ibra edecektir, komşusunu ve kardeşini sıkıştırmayacaktır; yabancıyı sıkıştırabilirsin; sende fakir olmayacaktır, çünkü Tanrın Rab'in mülk edinmek için sana miras olarak verdiği diyarda, çok milletlere ödünç vereceksin, fakat kardeşine, hakirine ve fakirine elini açacaksın'* (Kutsal Kitap, 2004: 153) ifadesi ile Yeni Ahit'deki *'paramı bankacılara vermen gerekti, gelince malımı faiziyle geri alırdım; çünkü her kimin varsa ona verilecektir ve ona arttırılacaktır, kimin yok ise elinde olanı bile alınacaktır'* (Kutsal Kitap, 2004: 183) meseli arasında bir bağlantı kurulamayacağını, ikincisinde ruhani bir fazla vermeden söz edildiği belirtilmektedir.

4. Orta Çağ İlahiyatçıların Tesniye Yorumlarında Tefecilik Yasağı

Orta çağın tefecilik konusunu, dinsel metinlerin yorumlarıyla araştıran ilahiyatçılar, İsraililere verilen mesajın hristiyanları ne ölçüde bağlayıcı olabileceğini irdelemişlerdir. Peter Lombard (1100-1164) yaptığı irdelemelerinde, Tesniye'deki kardeşler ve yabancılar ayırımına pek girmedikleri gibi, Ambrose'nin hristiyanların evrensel kardeşliği idealine de bütünüyle bağlanmamıştır (De Rover, 1948: 61). Gelenekselleşen ayrıntılı yorumlamaları içinde; tefeciliği, hilekârlık, yağmacılık, hırsızlık ve zorbalıkla bir tutmuş; borcun faiz yoluyla arttırılmasını, bir başkasına ait olan mülkün hileyle ele geçirilmesi veya zorbalıkla gasp edilmesi olarak görmüş; Musa'nın on emriyle ilişkili kılarak, *'hırsızlık yapmayacaksın'* ifadesini, tefeciliği alacak bir içerikte kapsamını genişletmiştir (Donald, 1975: 59). Yabancılar kavramıyla Eski Ahit hakkında oluşturduğu genel tutumu, Mısır'ın İsraililer tarafından yağlanmasına verilen izinle bağlantılı olmuştur. Eski Ahit'deki, *'elimi uzatacağım ve Mısır'ı bütün harikalarım ile vuracağım, sizi ondan sonra salıverecektir; gittiğiniz zaman eli boş gitmeyeceksiniz; her kadın komşusundan ve evinde olan misafirden gümüş, altın ve esvaplar isteyecektir; oğullarınızı ve kızlarınızı onlarla süsleyeceksiniz, Mısırlıları soyacaksınız'* (Kutsal Kitap, 2004: 121) ifadesini kaynak alan Augustine'nin fikrine benzer şekilde, İsraililer, Tanrı'nın emrine uyararak Mısırlıların kıymetli taşlarını ve elbiselerini almış oldukları için, hırsızlık suçlamasıyla karşılaşmamakta veya günahkarlık lekesiyle bulunmamaktadırlar (Kelly, 1975: 197). Böylece, hırsızlığa veya yağmaya karşı verilen bir izin söz konusu olmamakta; bedelini tam ödemeksizin gasp etme anlamında yorumlanan ve hırsızlığın bir diğer türü olarak yerilen tefeciliğe de kesinlikle müsamaha edilmemektedir. Peter Comestor (1179) ise, yabancılardan İsraililerin faiz almaları bir emir şeklinde Tanrı tarafından bildirilmediğini; Tanrı'nın bu emriyle, İsraililerin daha kötüsünü yapmalarından çekinerek, yani

kendi kardeşinden faiz almalarını engelleyerek, kardeşler arası faizi reddetmek istediğini vurgulamakla, yeni bir düşünce tarzı yaratmıştır.

Faiz yasağı ile Tanrı'nın onayladığı boşanma kâğıdı arasında bir bağ kurulmuştur (Kelly, 1975: 214). Eski Ahit'deki *'kadın onun gözünde lütuf bulmazsa, boş kağıdını yazacak, onun eline verecek ve onu evinden gönderecektir; evinden ayrıldıktan sonra, kadın, gidip bir başka erkeğin karısı olabilir; sonraki adam da boş kağıdını yazarsa, onu göndermiş olan evvelki kocası onu karı olarak kendisine alamaz'* (Kutsal Kitap, 2004: 326) ifadesiyle; boşanma kâğıdındaki vurgusuyla, kardeş için verilen yasaklama emri, yabancı için nasıl bir izin haline dönüştüğünü açıklamaktadır (Donald, 1975: 61). Yorum ve incelemeleriyle olağanüstü bir ilgi toplayan Parisli öğretmen Peter Cantor (1197), düşünceleriyle son derece etkili olmuştur. Eski ve Yeni Ahit üzerine yaptığı araştırmalarıyla dikkatleri çekmiş, ekonomik yaşamda kötüye kullanılan betimlemeler hakkında önemli değerlendirmelerde bulunmuş, vaazlarıyla giriştiği mücadele konularından ilkin, orta çağların tanıklık ettiği en katı tutumuyla faizcilik oluşturmuştur (De Rover, 1948: 64). Yine de, Tesniye'nin *'yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin'* ifadesi hakkındaki yorumlarında, çifte standartlılık dikkatleri çekmektedir.

Tesniye'deki bu metnin kararsızlık ve karışıklık içeren özelliğinin, tamahkar maksatlar uğruna kullanılması ve faizciliğe dayanak oluşturması eğilimi üzerinde olağanüstü ölçüde durmuş, faizciliğin patronları olarak da prensleri görmüştür (Donald, 1975: 62). Hiç bir şey üretmeksizin miras olarak kalan mülk üzerinden geçinen bu soylular zümresinin faizcilikte çoğu kez müşteriler tarafından yer aldığını vurgulamış olmakla, bir analiz tarzı oluşturmuş; daha sonra, farklı bir boyutta Luther'in yazılarında yinelenen bir açıklama getirmiştir. Peter Cantor, nefret ettiği ve tiksindiği tefecilerden, yapıtı olan Verbum Abbreviatum'da yalvarmaktadır; para babalarına yağcılık ve dalkavukluk eden, faizcilerin çocuklarını kilise ve devlet içinde en yüksek konumlara getirerek yetkili kılan prensleri ve piskoposları tefeciliğin odağı olmakla itham etmektedir (Evans, 2002: 442). Hristiyan tefeciler, borçlandırmalarıyla sebep oldukları acılardan rahatsızlık duymaz görünmektedir, imanlarını çıkarıcılıkla gizlemiş ve sindirmiş haldedirler, tıpkı İsraililer gibi olduklarından farklı bir türde davranmaktadırlar. Prensler de, bu cürümü işledikleri ve felaketlere neden oldukları için, hiç bir acı çekmemektedir. Cantor, *'bunlar da bizim İsraililerimizdir'*, (Evans, 2002: 439) demektedir. Gerçekten de, hristiyan tefeciler, İsraililerden de daha çıkarıcı davranmakta, acımasızlık ve insafsızlık duygularıyla katılaşarak borçlandırdıkları kimselerin mülklerine vahşice saldırmaktadırlar (De Rover, 1948: 67). Oysa hiç bir İsraili, bu ölçüde acımasız olmadığı gibi, kendi kardeşinden olandan asla faiz almamakta; Tanrı, yalnızca yabancılardan faiz almalarına izin vermektedir. İngiliz mahkemesinde 1272 yılında çok dikkat çekici bir dava görülmüş, hristiyan yargıçları bu yargılamada, bir İsrailinin

kendi kardeşinden faiz alması gayri meşru kılınmışken, bir hristiyandan borcuna mukabil faiz işleterek fazla para almasına izin verilmiştir (Donald, 1975: 65). İsraili kendi ulusundan gelen birinden kesinlikle faiz almadığına göre, benzeri şekilde, aynı dinsel yargıya göre bir hristiyan da başka bir hristiyandan kesinlikle faiz almaması gerekmektedir.

Tesniye kitabında Tanrı'nın İsraililere verdiği taahhüdün ışığında 'yabancı' kavramıyla ilgi kurularak, faiz yasağı yorumlanabilir. *'Kutsal Toprakta kardeşine faiz karşılığı borç vermeyeceksin, servet içindeki yabancıya faiz karşılığı borç verebilirsin; çünkü yabancılar zaten kendi aralarında faizli borcu işletmektedirler'* (Noth, 1981: 128). Orta çağ ilahiyatçıları, Kutsal Kitaptaki metinlere dayalı olarak yaptıkları yorumlarında, yabancılardan alınan faiz kadar kişinin karısına verdiği boş kâğıdının da Tanrı'nın iradesine aykırı olduğu sonucuna varmışlardır. Tesniye'deki bu ifadenin, ancak, yine Eski Ahit'deki *"garibe haksızlık etmeyeceksin, ona gadretmeyeceksin; çünkü, siz Mısır diyarında gariptiniz; eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf olursa, ona yardım edeceksin, senin yanında garip ve misafir olarak yaşayacak, ondan faiz ve kâr alma, ona gümüşünü faizle vermeyeceksin, zahireni ona kârla vermeyeceksin; eğer yubil yılına kadar yıllar az ise, o zaman onunla hesap göreceksin, fidyenin bedelini yıllara göre verecektir."* (Kutsal Kitap, 2004: 361) ifadeleri ışığında yorumlanacağını, belirtilen 'ger' (misafir) deyimiyile açıklanabileceğini, belirtmiştir. Buradaki, *'kardeşin, yanında garip ve misafir (ger) gibi olacak'* ifadesine göre, artık hristiyanlar kendileri için yabancı olmaktan çıktığı için; günümüzde, İsraililer, kesinlikle faiz almamalıdır (Noth, 1981: 41).

Peter Cantor'a göre, metinlerden çıkarılan anlam, yabancılardan faiz alan bir kimse veya karısına boşsun diyerek boşanma kâğıdını eline tutuşturan herkes; Tanrı'ya karşı dehşetli bir günah işlemiştir (Evans, 2002: 443). İsabetli yorumlarda bulunan Peter Cantor'un ulaştığı sonuçlar, Auxerre'li William (1230-1232) tarafından da yeniden biçimlendirilmiştir. William'a göre, kim olursa olsun, verilen borçtan daha fazlasını istemek, gecikme veya geçen süre dolayısıyla alacağı arttırmak, günahkârlıktır. İsraililer, yalnızca faiz aldıkları için günahkâr duruma düşmemekte; daha büyük bir günaha düşmemek endişesiyle ve başlangıçta mükemmel olandan kendileri sorumlu tutulmadığı için, sık sık başvurur oldukları boş kâğıdına izin vermiş olmaları yüzünden günah işlemektedirler (Donald, 1975: 67). Hâlbuki tefecilik, adam öldürmekten dahi daha şiddetle yasaklanmış olan bir suçtur; hatta çeşitli nedenler dolayısıyla adam öldürmenin zorunluluğuna ve haklılığına rastlanırken, yasa da, faiz alınmasını uygun bulan hiç bir durumdan söz edilmemektedir (De Rover, 1948: 44). Mısırlıların, İsraililer tarafından yağmalanmasına izin verilmiş olması örneği ile tefecilik konusu arasında kesinlikle bağlantı kurulamaz. İsraililer, asırlar boyu aç kalarak ve her türlü haksızlığa uğrayarak yaptıkları çalışmalar karşılığında böyle bir yağmaya izin verilmiştir (Noth, 1981: 42). Alexander Hales (1249), farklı vurgularda sergilenen görüşleri yeniden gözden geçirmiştir.

Eski zamanlarda bir yabancından alınan faizi kanuna uygun bulmayan Alexander, Tanrı İsraililerin kalplerini katılaştırmak istediği için, İsraililere faiz alma iznini vermiştir, sonucuna varmıştır. Tanrı, İsrailinin, kardeşinden faiz almaktan daha büyük bir kötülüğe kapılmasından korktuğu için, İsraililer arasında faiz alınmasını yasaklamıştır (Duns, 1963: 134). Diğer ilahiyatçıların da belirttiği gibi, Ambrose, uygun ifadelerle tefecilik hakkında ayrıntılı açıklamalara pek girmemiş; imana dönmelerini sağlamak maksadıyla inançsızların mülklerinin bu yolla ele geçirilmesini, haraçlarla mallarına el konulmasını uygun bulmuştur. Faiz, yalnızca, öldürülmeyi hak etmiş olan kimseden alınmalıdır, faiz herkesi kapsar haline getirmekten sakınılmalıdır. Öldürülmeyi hak eden kimsenin zaten mülkü tasarruf etme hakkı da bulunmamaktadır (Donald, 1975: 71).

Ne kadar farklı yorumlarda bulunursa bulunulsun, faiz, orta çağın ilahiyatçıları tarafından ve özellikle de Thomas Aquinas'ın (1225-1274) ifadeleriyle, en büyük bir günah olarak görülmüştür. Albert Magnus (1193-1280) faizin, doğası gereği haksızlığa neden olduğu için, en büyük bir günah olduğu sonucuna varmıştır (De Rover, 1948: 45). Tesniye'deki bu ifadeleri, duaların geri çevrilmesi ve yüreklerinin katılaşması anlayışı içinde haklı bulan Albert Magnus; Kenan diyarındaki uluslardan, kendilerine vaat edilen bu toprakları geri almakla uğraşan İsraililere bir yol göstermesi bakımından mazur görmektedir (Morino, 1969: 197). Yine de, vaat edilmiş topraklardan dolayı şekilde de olsa söz edilmiş olması, gidilen bu yerlerde borcun ve faizin bir üstünlük aracı haline getirilerek olumlu karşılanması; her tür kötülük ve haksızlıktan sakınarak yasaya uyma sözü veren İsraililer için, kötü bir örnek oluşturmuştur (De Rover, 1948: 49-50). Ambrose'ye göre, kim olursa olsun haksızlık yapmak, günah diye nitelendirilen bir fiili bu kişiye karşı işlemesine izin vermek, mantığa aykırı olarak görülmektedir; kendi ilkesi, *'günahkâr olmaksızın bir kimseye zarar vermeyi arzu etmenin olanaksızlığı varsayımı'* üzerine kuruludur (Dudden, 1935: 89). Thomas Aquinas (1225-1274), faiz konusunu şöylece özetlemektedir; *"Bir İsrailinin, başka bir İsraili kapsamında, kendi kendisine verdiği borçtan dolayı faiz alması, kesinlikle yasaklanmıştır. Buradan, tanımadığı bir insana dahi komşu ve kardeş muamelesi yapmakla yükümlü kılınmış olan hristiyan için; her hangi bir kimseden verdiği borçtan dolayı faiz alması, apaçık bir şekilde kötülük yapması ve de günah işlemesi demektir. Özellikle de, Yeni Ahit'deki, 'komşunu kendin gibi seveceksin, benim komşum kimdir, adamın biri haydutların eline düştü, onu soydular ve vurdular, yarı ölü bırakıp gittiler, Samiriye'li ona acıdı, yaralarını sardı, bu üçünden hangisi haydutların eline düşen adamın komşusu oldu, ona acıyan' ifadesine göre, herkes herkesin komşusu ve kardeşi sayılmaktadır. İsraililerin, yabancılardan faiz almalarına izin verilmesi, Eski Ahit'deki 'Rab şöyle diyor, hakkı tutun ve adalet edin; çünkü kurtuluşunun gelmesi ve adaletimin izhar edilmesi yakındır; Rab'be hizmet etmek ve Rab'bin ismini sevmek, ona kul olmak için Rab'be yapışan ecnebilerin her birini kutsal dağıma*

getireceğim, onları dua evimde sevindireceğim, benim evime bütün milletler için dua evi denilecektir' ifadesine göre tefecilik yasaya uygun olmadığı gibi, daha büyük günahlara sapmaktır." (McInerny, 1992: 149).

Büyük günahlardan sakınmak için hırs ve tamahkârlıktan kendisini kurtarması gerekir, mütevazı davranmak zorundadır. Papa 3. Alexander'in yerine papalık makamına oturan (1159) Rolandus Bandinelli'ye göre, ruhban sınıfından olmayan kimseler, düşmanlara faiz belasını sararak, onları hristiyan birliğine katılmaya zorlayabilirler. Haçlı seferi düşmanları ve hristiyan olmayan kimseler, ordular tarafından kuşatılmaması halinde, kiliseye ödemeye yükümlü kılınarak faiz baskısı altında tutulmalı, böylece hristiyanlığa zarar vermesi önlenmelidir (Duns, 1963: 151). Pavia'lı Bernard (1213), Sarakenlerden alınacak faizler yoluyla fakirleştirilmesini ve güçsüz kılınmasını meşru görmektedir. Huguccio (1188), Johannes Teutonicus (1216), Ambrossian çözüme yanaşmamakta, paganlardan, sarakenlerden, İsraililerden, kilise otoritesini tanımayan inançsızlardan faiz alınmasını meşru görmekte; bu kimselere karşı savaşmak nasıl Tanrı iradesinin bir gereğiye, faiz yoluyla mülksüz kılmak da bu ölçüde haktır, sonucuna varmaktadırlar (McInerny, 1992: 26-28). Faiz, düşmana karşı yürütülen savaşın en etkili bir aracı olarak kullanılmaya başlandığında, kardeşlik ve komşuluk gerekleri ile Tanrı yolundaki savaşın araçları arasında bir bocalama ortaya çıkmıştır. Dördüncü Lateran Kurulunda (1215), kilise hukukçuları ile idarecileri arasında yeni bir kararsızlık kaynağı olarak faiz konusu ortaya çıkmıştır (De Rover, 1948: 59). Özellikle Fransa'da, dünyevi güçler tarafından sergilenen düşmanlık uygulamaları büyük sıkıntılara neden olunca, haçlıları sefere hazırlayan 3. Innocent, rahiplerin de çabalarıyla tefecilik karşıtı bir programı yürürlüğe koymak zorunda kalmıştı. Kilise babalarıyla yaptığı toplantılarda, ağır ve aşırı tefecilik kazancı elde etmeye alışmış İsraililere benzemekte ısrar eden, haksız kazanca da doymayan kilise örgütüne gözdağı vermek ve bu eğilimdeki hristiyanları yermek maksadıyla, bildiriler yayınlamıştır (Duns, 1963:154).

Piskoposlar ve devlet idarecileri, İsraili tefecilerin güçlerinin kırılması için, nefsi müdafaa diye anılan bildiriler de hazırlamışlardır. Faizin tamamıyla yasaklanmasından yana bir tutum sergileyen kilise hukukçuları; miktarı ve muhatabı ne olursa olsun, alınan tüm faizleri ağır ve aşırı bir yük olarak tanımlamışlardır. Innocent'in ilk buyrukları, özellikle de çıkarılan kilise kanunuyla, aldıkları faizleri tazmin etme yükümlülüğü getirmiştir (Evans, 2002: 482). Papalık kararlarının müsamahasız şekilde uygulanmasından yana olanlar, genellikle, güç ile cesaretlerin; Innocent'in çıkardığı yasalardan, yeni ilahiyat yorumlarından ve papaların yaşama gücünü içeren ferman geleneğinden almaktadır. Pennoforte'li Raymond (1234) tefecilik sorununu, şöylece gündeme taşımıştır : *'İsraililer, verdikleri borç karşılığında bir faizi hristiyanlardan zor yoluyla alabilirler mi? Ve hristiyanlar, hristiyan inancının düşmanı olarak gördükleri sarakenlerden, paganlardan ve içimizdeki kilise karşıtlarından borçlarına mukabil faiz alabilirler mi? Kesinlikle hayır.'* (Rover, 1974: 59).

İsrailliler, faizciliği kanıksamış olmalarıyla öldürücü günaha girmektedirler; bu nedenle, aldıkları faizi geri vermeye mecbur kılınmalıdır. Yine 3. Innocent'in kararıyla uyumlu olarak, aldıkları faize mukabil alacakları iptal edilmiş ve mülkleri müsadere yoluna gidilmiştir (De Rover, 1948: 82).

Eski Ahit metinleri ve özellikle de Talmud'daki yorumları dikkatlice irdeleyen araştırmacılar, tefecilik ile faizcilik arasında kesin bir ayrımın yapıldığına dikkatleri çekmişlerdir. A.Neubaver'e (1873) göre, sonraki yazarların çalışmaları incelendiğinde, Rabbi Meir'in de (1246) kanıtlamış olduğu gibi, *'ilahi yasaların tefeciliği kesinlikle yasaklamış olmasına karşın faiz alınmasına karşın faiz alınmasına karşı çıkmadığı'* görülmektedir (Duns, 1963: 156). İnanan herkesi birbirine kardeş kılan Yeni Ahit ise, haksız kazanca karşı çıktığı ölçüde, her hangi bir kimseden faiz alınmasını da kesinlikle yasaklamaktadır. Dünyevi ve dini sahada etkisi olan bazı kimseler, İsraillilerin hristiyanlara faiz karşılığı borç vermelerini haklı görmek bahanesiyle, sık sık Tesniye'deki bu ifadelerle başvurmaktadırlar (Kelly, 1975: 289). İsraillilerin kendi aralarında uyguladıkları, alınan borçtan fazla ödeme yapılması yasağının, orta çağın hristiyan hukuğunda herkesi kapsar bir madde haline getirilmesinin gereğini, çok iyi anlamış değillerdir. Böyle bir ayrımın temellerini, Eski Ahit ve Talmud geleneğinde keşfetmiş olan Rabbi Meir ben Simon düşünceleriyle, orta çağ sonrası hristiyan iktisat ahlakının da kökeni haline gelmiştir. Nitekim on üçüncü asır hristiyan kilise hukukçuları ve ilahiyatçıları faize izin vermişken, tefeciliğe kesinlikle yasak getirmişlerdir (De Rover, 1948: 84). Böylece, faiz ve tefecilik arasına çok farklı bir sınır çizen kilise hukukçuları; ikisi arasındaki farklılığı, alınan oranda değil, içerikte belirlemişlerdir (Pica, 1962: 52). Bundan sonra, borcun içeriği faiz ya da tefecilik olarak belirlendikten sonra; bunun, uluslardan birine mi yoksa inançlılardan birine mi verildiğinin hiç bir önemi kalmaz. Yine de Rabbi, uluslardan gelen birine verilen borçtan dolayı alınacak faizin miktarının aşırılığına hiç aldırmadan, Eski Ahit ile Talmud'un aşırı faiz alınmasına ve katlamalı olarak artırılmasına apaçık bir şekilde izin verdiğinde ısrar etmekte; faiz oranı ne kadar düşük olursa olsun, bir İsraillinin başka bir İsrailliden faiz alınmasının kesinlikle yasaklanmış olduğunu bildirmektedir (Kelly, 1975: 292). Yine de, hangi ulustan olursa olsun Tanrı'nın birer suretinde yaratılmış olduğuna inanan tüm hristiyanların yaradılışlarından dolayı haksızlığa uğramayı ve zulümler içinde acı çekmeyi, Rabbi Meir'in bu sözleriyle, nasıl hoş görmüş olduğu pek anlaşılamamaktadır. Faizi dinen meşru kılmış olmakla Meir, İsraillilerin ve hristiyanların bir inanç kardeşliğini oluşturduğunu kast edip etmediği pek belli değildir (Pica, 1962: 54).

Eski Ahit'de, belli belirsiz şekilde de olsa inanan ayrımına dayanan, fakat esas olarak İsrail ulusunu ön plana çıkaran yabancılardan faiz alma izni; orta çağın kilise hukukçularının ve ilahiyatçılarının, düşmandan ya da hristiyan olmayanlardan faiz alınmasının dinen uygunluğu yönünde bir eğilimi başlatmıştır (De Rover, 1948: 85-86). Kutsal metinler üzerinde inceleme yapanlar, buna dayalı olarak, dört eğilimi önermişlerdir. Bazıları, düşüncelerini

eski zamanla tamamıyla bağlantılı kılarak, İsraililere yabancılardan faiz almalarına izin verildiğini ve bu dönemle sınırlı kıldığını belirtmişlerdir. Bir kısmı, İsraililere verilen borçtan dolayı faiz alınmasını ve bu sayede büyük kazançlar sağlanmasını tamamıyla haklı bulmuşlardır (Dudden, 1935: 113). Bu metinlerden çıkarılan anlama dayalı olarak, pek çoğu da, cumhuriyetin ve inancın düşmanları olarak gördükleri paganlardan ve İsraililerden faiz alınmasını doğru bulmuşlardır. İnançsız olan bu kimseleri, gerçek köleleri gibi gördüklerinden ve kendilerine her türlü hizmetle yükümlü kıldıklarından; faiz yoluyla mülklerine el konulmasını, mülkiyet haklarında uğradıkları zararın ödettilmesi olarak yorumlamışlardır (Kelly, 1975: 305). Her şeye rağmen, konuyla ilgilenen esas otoriteler, kutsal metinlerin ruhuna inilmesi halinde; ister hristiyan ya da İsraili olsun, isterse de Saraken ya da pagan olsun, Tanrı, hiç kimseden faiz alınmasını doğru bulmamış, kime karşı olursa olsun haksızlığı onaylamamıştır. Faizi tümüyle yadsıyan bu eğilim, en uygun açıklamasını Ambrose'nin pek rağbet gören şu sözlerinde bulmuştur (Dudden, 1935: 115). Ambrose'nin bu ifadesine uyararak; inançlı kişi, hiç bir kimsenin kötülüğünü düşünmez, faiz isteyerek felaketine yol açmaz. *"Her kim olursa olsun bir kimseden alacağına karşılık olarak ve ödeme süresini dikkate alarak faiz isteminde bulunman, doğrudan kötülüğü dilemek ve felakete neden olmak gibi günahları işlemek demektir. Oysa Tanrı'ya inanan hiç bir kimse, karşısında kim olursa olsun, kendisine düşmanlık eden biri dahi olsa, 'senden dileyene ver, senden ödünç isteyenden yüz çevirme; düşmanlarınızı sevin ve size eza edenler için dua edin'"* (Dudden, 1935: 118).

Hostiensis (1271), Ambrarian çözümlemesini benimsemekte, genel olarak faiz alınması yasağının istisnaları olarak görülen zümrelerin haksızlığa uğratılmasına karşı çıkmaktadır. Hostiensis, Eski Ahit'deki *'eğer Tanrın Rab'bin emirlerini tutarsan ve onun yollarında yürürsen, iyilik için sana bolluk verecek, kendi iyi hazinesini sana açacak, çok milletlere ödünç vereceksin ve sen ödünç almayacaksın, üstün olacaksın ve alt olmayacaksın'* (Kutsal Kitap, 2004: 181) ifadesinin, Tesniye'deki *'yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin'* ifadesini açıklar bir nitelik taşıdığını belirterek; Kutsal Kitabın özüne ve ruhuna inilecek olunursa; İsraililerin de hristiyanlardan faiz alma hakkının olmadığı ve karşı çıkılması gerektiği sonucuna varmaktadır (De Rover, 1948: 88). Guilelmus Durantus (1237-1296), aynı muhakemede bulunarak, inançsızlardan ve düşmanlık edenlerden faiz alınmasının meşruiyetini reddetmektedir. Zaman zaman da olsa, orta çağlarda kilise hukukçusunun, ortama göre davrandığı ve kitabın dışına çıkarak fetva verdiği görülmüştür (Rover, 1974: 263). Henricus Bohic (1350), hristiyanların, kiliseye ve Roma imparatorluğuna düşman olan kimselerden faiz alınmasının gerekliliğine inanmıştır. Çünkü faizli borç sayesinde, düşmanın gücü kırıldığı gibi, kendisine bağlanması da daha kolay olacaktır. (Pica, 1962: 11).

5. Yeni Ahit'in Yorumunda Eski Ahit'in Tefecilik Yasağı Metinleri

On beşinci asra gelindiğinde, bir taraftan ekonomik gelişmeler paranın sermayeye dönüşümünü gerçekleştirerek borcun üretim sahasında kullanılmasına ve yüksek kazançlar sağlanmasına olanak hazırlamış; diğer taraftan da evrensel kardeşlik duyguları daha da güçlenerek faizciliğe karşı daha sert önlemlerin alınmasına yol açmıştır (Bentham, 1974: 23). On beşinci asır İtalya'sında, ekonomik beklentiler ve benimsenilen çare yolları, hristiyan evrenselciliğini ortaya çıkarma emelinde bir güç haline getirilen ahlak felsefesini bütünleştirmiş ve yükseltmiştir. İnsanın kardeşliğini yücelten bu ahlak felsefesi, beraberinde şiddetli bir İsraili aleyhtarlığını etkili kılmasıyla, özellikle de Fransiskan mezhebinden olanlar İsrailileri tefeci günahkârlar olarak görmesiyle, bu husumet daha da alevlenmiştir (Dempsey, 1948: 17). İsraililer kümeler halinde Roma ve Almanya'dan İtalyan kentlerine yerleşmek için geldiklerinde, oldukça önemsiz borçlanmalarla iş yeri açma iznini almış, pek çoğu bu maksatla belediyelerce çağrılmıştı.

Bernardino da Feltre (1494), dilenci keşişlerin ve yoksul vaizlerin, İsrailileri itibarsızlıkla ve inançsızlıkla suçlayıp herkes için küçük düşürmeleri sonucunda, halkın giderek daha fazla İsraililerin hayatına müdahale ettiğini ve mülklerine saldırdığını belirtmiş; etkili vaazlarıyla halkın ayak takımının İsrailileri taciz ettiğini, mülklerini ve alacak haklarını kaybeden İsraililerin mahkemelerde haklarını alamaz hale düştüğünü anlatmıştır. İsraililerin güce zorlanmasıyla, hristiyan tefeci dükkanları iş başına geçmiştir (Pica, 1962: 104). İtalya'da 1509 yılına gelindiğinde, bu gibi tefecilik işiyle uğraşan seksen yedi banka, özellikle de Augustinus yanlısı ve Dominikan mezhebinin başını çektiği gelenekçi kanat ilahiyatçılarının ısrarlı itirazları ve inatçı karşı çıkışlarına rağmen papanın izin vermesiyle kurulmuştur (Pica, 1962: 108). Gelenekçi kanada göre, verilen borca karşılık faiz alınması, özellikle de alınan mal için yapılacak ödemedeki gecikme nedeniyle fiyatın yükseltilmesi; geçmişten devralınan inanç değerlerine aykırı olduğu gibi, doğal ve ilahi hukukla da bağdaşmamakta, hristiyan kardeşliğinin maneviyatı üzerinde yıkıcı tahribatta bulunmaktaydı (Rover, 1974: 285). Beşinci Lateran Kurulan (1515) 10. Leo'nun fazladan alma lehine çıkardığı bildirgesinde dahi sessizlik tamamıyla sağlanamamış, tartışmada öfke ve hiddet sonradan doruk noktasına çıkmıştır (Pica, 1962: 109). Borçta fazladan ödemenin veya alışverişlerde vade farkı nedeniyle fiyatı arttırmanın gerekliliğini savunanlardan hiç biri; Kutsal Kitaptan veya Ambrose'nin yorumlarından yararlanmamış, hristiyanlığın inanca dayanan evrensel kardeşlik ahlakından da asla kuşku duymamıştır (Dempsey 1948: 19). Tam tersine, Ambrose'ya dayalı yorumlar, mücadeleye giren bütün taraflar tarafından iki misli bir gayretle saldırıya uğrar hale gelmiştir (Dudden, 1935: 121). Altı kurul üyesi, İsraililere faiz karşılığı borç verme işlemi için iş yeri açma ruhsatının verilmesini kesinlikle kınamıştır. Özellikle Alexander de Neva (1486), Celsus Verone, Annus Viterbo (1502); İsraililerin, verdikleri borçtan dolayı hristiyanlardan faiz almalarını haklı kılan ahlaki bir onay olmadığı gibi,

halkın huzur ile saadetini artırıcı bir sonucu da bulunmadığı veya yasaya uygunluk içermediği kanaatine varmışlardır (Pica, 1962: 132).

Faiz alınmasını durdurma görevinin kiliseye ait olduğunu savunarak; faizciliğin yasaklanmasını istemişler; hristiyan evlatlarının faizcilerle konuşmamalarını, yanlarında çalışmamalarını, hiç bir alış veriş içinde olmamalarını özellikle istemişlerdir (Bentham, 1974: 32). Kendisi bir papa dahi olsa, hiç bir kimsenin, bir İsrailiye dükkânında borç para verme iznini veremeyeceğinde ısrar etmişlerdir. Bununla da kalmamışlar, her alış verişin bir borçlanmayı ve her borçlanmanın da vade farkından kaynaklanan fazladan bir ödemeyi beraberinde getirdiğini öne sürerek; bu işlerde büyük beceri gösterdikleri için, kendi bölgelerinde İsraililere alış veriş izninin verilmemesinde ısrarcı olmuşlardır (Dudden, 1935: 124). Papa'nın hoş görüşü, bu işin yasaya uygun olması sonucuna yol açmamaktadır. Ne yazık ki, daha büyük günahlardan ve kötülüklerden sakınılmasını sağlamak için, papalık, fahişeliğe ve gaddarlığa dahi izin verir hale gelmiştir. Kentin yargıçları ve seçkin yurttaşları, İsraililere, faiz işlerini yapmaları için izin vermeleri ve ticari alış verişlerde ön planda yer almalarına yol açmaları nedeniyle sorumludurlar (Dempsey, 1948: 20). Annius, Tanrı, İsraililere 'yabancılardan faiz alacaksın' diye kesinlikle bir emir vermiş değildir, diye ısrarla belirttikten sonra; kilise hukukçularının kilise mülklerini yasalara aykırı olarak ellerinde tutan ve işleten halktan gelen kimselerden faiz alınmasına izin vermesini de, kesinlikle doğru bulmamaktadır (Ryn, 1924: 194).

Kilise ilahiyatçıları, yalnızca faiz sorununda değil, karşılaştıkları her konuyu irdelerken, Yeni Ahit'deki, *"sanmayın ki, ben şeriatı yahut peygamberleri yıkmaya gelmedim, ben yıkmaya değil tamamlamaya geldim; gök ve yer geçip gitmeden, şeriaten en küçük bir harf veya bir nokta bile yok olmayacaktır"* (Kutsal Kitap, 2004: 72) ifadesi gereği Eski Ahit'i inceleme zorunluluğunu hissetmişlerdir (Ryn, 1924: 195). Yine orta çağ katolikleri arasından, Yeni Ahit'deki, *'göze göz dişe diş dendiğini duydunuz, ama ben diyorum ki kötülüğe kötülükle cevap vermeyin; senden dileyene ver, senden ödünç isteyen yüz çevirme; bize borçlu olanları bağışladığımız gibi, bizim borçlarımızı bize bağışla'* (Kutsal Kitap, 2004: 59) ifadelerine bağlı kalarak faizi alanlardan bu haksızlıklarına karşılık olarak faiz alınmasını, haksızlığa ve kötülüğe yine aynı haksızlık veya kötülükle karşılık verilmesini doğru bulmamışlardır (Rover, 1974: 294). Celsus, İsraililere faiz almalarına kesinlikle izin vermediğinde ısrar ederek; faiz yükü altına girenlere yardım etmenin, kendilerine ait olan mülk ile mallarını geri alabilmeleri için bir başka yolunu bulmanın gerekliliğini belirtmiştir (Pica, 1962: 84). Gerçekte hiç bir ilahiyatçının ya da kilise hukukçusunun, faize yine faizle yanıt verilmesini hoş görerek, tefecilerin servetlerinin faizcilik yoluyla ellerinden alınmasını doğru bulmamaları gerekir. Yabancılardan faiz alınmasına izin veren Yeni Ahit'teki ifadelerin, boş kâğıdı verilerek kişinin karısını boşama hakkıyla birlikte, geçerliliğini kaybettiği, sonucuna varılmaktadır (Bentham, 1974: 38). Alexander

de Neuo (1486), kendisi tefecilik yapıyor dahi olsa bir kimsenin servetini müsadere etmeyi veya benzeri bir haksızlığa uğratmayı doğru bulmamış, yine bir kimsenin mallarının haraç mezat satılığa çıkarılarak paraya çevrilmesini ve alacağın böylelikle kapatılmasını hoşnutsuzlukla karşılamış; İsrailîlerin hristiyanlarla olan bağlantılarını dikkate alarak, birbirlerinin ne düşmanı ve ne de yabancı olduklarını vurgulamış, dindar bir hristiyanın İsrailîye tahammül etmesi gerektiğini belirtmiştir. İsrailîye tahammül etmesi gerektiğini belirtmiştir (Pica, 1962: 86). Böylece, içinde bulunulan koşullar gereği, Ambrose'nin çözümünü, uygulanamaz bulmuştur.

Bernardino Siena (1380-1444) ise, hristiyanların düşmanlarından faiz almasını doğru bulmuş; ancak, kitaplarını kitap bilen, nebilerini peygamber olarak tanıyan, inandıkları Tanrı'sına da yönelen hristiyanların, İsrailîleri kardeşçe bir sevgiyle benimsemeleri gerektiği için; hristiyanların, İsrailîlerden faiz almalarını doğru bulmamıştır (Pica, 1962: 117). Dünyevi mallar, kişinin gerçek Tanrı'ya ibadet etmesi ve evrenin yaratıcısını bilmesi için verilmiştir. Tanrı'nın inananlara düşmanlık eden kimselerden faiz alınarak mülklerinin müsadere sine izin verdiği ve tefeciliği meşru kılması halinde, Tanrı'ya ibadetin yok olacağını söylemiştir. Tanrı, kazanç uğruna veya karşılık verme emeliyle davranılmasını doğru bulmamakta, kısas uygulamasını mükemmellik olarak görmemekte, inanca dayalı olarak davranılmasını istemektedir (Pica, 1962: 118). Kardeşçe sevme güdüsü, Tanrı'nın düşmanlarının direncini kırarak, Tanrı'ya geri dönmelerini sağlayacaktır (Bentham, 1974: 41). Mülkler ya da servetin kendilerine ait olmadığını görerek, bunları katoliklere vereceklerdir. Bernardino'dan sonra gelen ilahiyatçılar ve hukukçular da, alışılmış ifadeleriyle Tesniye'nin irdelenmesine devam etmenin sonucunda, rastlanılacak yeni bir sözle, sorun, dolaylı bir şekilde de olsa çözümlenebileceğine inanmışlardır. Conrad Summenhart (1465-1511), R. Solomon Rashi'den bazı alıntılarda bulunarak, Tesniye'deki farklı görünümünün ve eğilimlerin, sonra gelen nebinin sözleriyle ortadan kaldırıldığı düşüncesini ileri sürmüştür. Alfonsa Villagut'nun (1566-1623) görüşü, prenslerin nasıl mücadeleye girerek savaşıma kudretleri varsa, düşmanlarından da faiz almaya ve iyeliklerini bu yolla gasp etmeye o ölçüde hakları vardır, düşüncesine dayanmaktadır. Petrus Gregorius (1540-1597) ise, kendisine doğrudan bir borç verilmemesi halinde, mülkünün müsadere olunmasına izin verilmemesi gerekir; çünkü borçlanma düşmanca bir ilişki değil, arkadaşlara özgü bir davranıştır, fikrindedir (Pica, 1962: 148). Düşmanlara veya yabancılara borç verilmesi, zaten, başlı başına yasaklanmış bir davranıştır. Bu gibi kimselere borç verenlerin en şiddetli bir şekilde cezalandırılmalarından yanadır.

Tesniye'de yabancılara karşı yapılmış böyle bir ayırım, Marquards de Susanis'e göre; İsrailîler tarafından sonradan eklenmiş olabileceğinden, hiç bir etkisi de olmamalıdır. Borcu ifade eden anaparada hiç azalma olmaksızın sürekli olarak ödenilen aylık faizler konusunda, çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Anaparada her hangi bir azalma olmaksızın, aylık faizler şeklinde

borçlunun ödediği miktarın gerekliliğini savunanların tamamı; borç verilen paranın bir işte kullanılarak bir kazanç kaynağı haline gelmesi nedeniyle, alacaklının elde edebileceği muhtemel bir kazançtan yoksun kaldığında ısrar etmişlerdir (Pica, 1962:152). Böylece faiz yükümlülüğü, paranın işletilmesinin bir bedeli olarak görüldüğü gibi, sermayeye dönüşerek sağlaması muhtemel kazançtan yoksun kalmanın bir karşılığı olarak kabul edilir olmuştur. Bazı kilise hukukçuları; Tesniye'deki metinleri kendi işlerine kaynak gösteren İsraililerin, hristiyanlara faiz karşılığı borç vermiş olmakla günah işlemediklerini öne sürmüşlerdir (Dudden, 1935: 133). Böylece, dinsel sapkınlık içinde kalan kimselere hristiyanların da borç verebileceği sonucuna varmışlardır. Viyana kurulu (1311-1312), yasa içeriğini taşıyan kararlarıyla büyük tesirleri oluşturmuş, vaftiz olmadığı için kilisece kabul edilmemiş İsraililerin, belirli koşullar altında, faizciliğe düşkün olmaları nedeniyle kınanmayı hak eden fiilleri işlemekte olduğu, hükmüne varılmıştır (Ryn, 1924: 208). Conradus Summenhard (1500), hristiyanların sebatkar davranmalarını nasihat ettikten sonra, İsraililere faiz karşılığı borç vermelerinden dolayı günahkar olmayacakları sonucuna varmıştır (Pica, 1962: 169). Faizcilikle ilgili sürdürülen tartışmada, bütün orta çağ boyunca girilen çekişmede; yalnızca, aldığı borçla kendisine ve ailesine yiyecek sağlayan bir insan akla getirilmekte olduğundan; Tanrı'nın bu yasağıyla, yalnızca fakirlerden faiz alınmasını yasakladığı düşüncesi geliştirilmiştir.

Böylece orta çağ yazarları bile, tüm faiz işlemlerinin yasaklanmadığı, fakire verilen ve alınan borçla erzak sağlandığı özel bir halin dikkate alındığı hissine sahiptiler. Kilise babalarının dayandığı tefecilik anlayışıyla, on altıncı asrın sonundaki faiz kavramı arasında çok büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır (Dudden, 1935: 138). Bu arada Paulus de Laziris (1356), Tesniye'deki '*yabancıya faizle ödünç verebilirsin, fakat kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin*' ifadeyle, iki nedenden dolayı İsraililerin, hristiyanlardan faiz almalarına izin verilmediğini öne sürmektedir. Bu nedenlerden birincisi, üzerinde hiç bir zaman uyuşulamayan bu Tesniye metni, ancak, yine Tesniye'de bulunan '*komşunun karısına göz atmayacaksın, komşunun evine tarlasına kölesine cariyesine öküzüne eşeğine ve komşunun hiç bir şeyine tamah etmeyeceksin; Tanrı, garibe ekmek ve esvap vermekle onu sever,siz de garibi sevin, çünkü Mısır diyarında gariptiniz; komşuna bir şeyi ödünç olarak verdiğin zaman onun rehinini almak için evine girmeyeceksin; kardeşlerinden olsun, kendi gariplerinden olsun, düşkün ve fakir ücretliyi sıkıştırmayacaksın; garibin, öksüzün ve dul kadının hakkını yiyene lanet olsun,bütün kavim buna amin diyecek*' (Kutsal Kitap, 2004: 86) ifadelerdeki garip ve komşu vurgusunun anlamı çıkartılarak anlaşılabilir. İkinci neden, Tekvin'deki bütün insanların kardeşliğiyle ilgilidir. '*Tanrı dedi, suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım, bütün yeryüzüne ve yerde sürünen her şeye hakim olsun; Tanrı onlara, semereli olun ve çoğalın, yeryüzünü doldurun, her şeye hakim olun*' (Kutsal Kitap, 2004: 13) ifadesiyle, bütün insanlar Adem'in çocukları olduğu için,

herkes birbirinin kardeşi olmaktadır. Adem'in çocukları olduğu için, herkes birbirinin kardeşi olmaktadır.

On üçüncü asrın ortalarında, ilahiyatın yanı sıra hukukta da ortaya çıkan gelişmelerin tesiriyle, verilen borç karşılığında açıkça borcu tazmin edici maddelerin konulması veya gizli anlaşmalarla kazanç sağlanması, kınanmıştır. On beşinci asra gelindiğinde, ekonomik teşebbüslerin yüksek kazançlara eriştiği bu günlerde, verilen borcun arttırılması, tefecilik yerine, tazminat güvencesinde faiz yorumlarını da haklı kılmıştır. Papa V. Martin ile 3. Calixtus, 1425 ve 1455 yıllarında, paraya çevrilebilir taşınmaz mallar ve kişisel kira sözleşmelerinin hukuksal içeriğini kabul etmiştir. Papa X. Leo, 1515 yılında, Fransiskan, Dominikan ve Augustinyan ilahiyatçıları arasında geçen faizin meşruiyetiyle ilgili girilen kıyasıya mücadelelere bir son vermek istemiştir. Bu sırada, adı Lutherci muhalife çıkmış Johann Eck (1486-1543), Bologna Üniversitesinde kendi öğretisini açıklayarak, Fuggerlere yüzde beş faizle borç para verilmesinin meşru olduğunu savunmuştur.

6. Sonuç

Eski Ahit metinlerinde, İsraili, Yahve'ye inanan dindar bir kimse olarak tanıtılmış veya ancak böyle olması halinde Tanrı'nın vaatlerinin gerçekleşeceği açıkça bildirilmiştir. Yabancılar olarak da, inanılan bu tek Tanrı'dan başka ilahlara tapınan kimseler olduğu öne sürülmüşse de; Tanrı yasasının, insan ilişkileri yönüyle, inanan için ayrı ve inanmayan için ayrı hükümleri içermiş olması, akla mantığa pek uygun gelmemektedir. Eski Ahit, birkaç ifadesi dışında, Yahve'nin İsrailiye seslenişi özelliğindedir. İsrail Ulusunu kendisine seçtiğini bildirmekle Yahve, hiç anlaşılamayan bir mantıkla, sanki diğer insanları da kendisi yaratmamış gibi, İsrailiyi tüm insanlardan üstün görmekte ve hakim kılmakta, böylelikle de insanlar arasında bir ayrımcılık çıkarmaktadır. Sanki Tanrı, yarattığı her varlıkta olduğu gibi, tüm insanlara hakim değilmiş gibi; nebiler yollamakta ve nasihatlerde bulunmakta, yasasını bildirdiği kitabıyla uyarmaktadır. Kendisinin karşısına firavunları ve kralları çıkartmakta, tehdit ve öfke dolu sözleriyle yasasına uyulmasını beklemekte, bütün bunlara karşı da amansız bir cihada girişmektedir. Yahve, insanları eşit olarak yaratmamış, farklı davranış biçimlerini de böylece meşru kılmıştır. Ayrıca, yasaya uymayan İsrailinin cemaatten çıkarılması, tekrar takva yoluna dönmesi halinde onun alınmasına bir engel oluşturmadığı halde; insan ile Tanrı arasındaki ilişkileri düzenleyen ve buyruklardan oluşan bu yasaya bağlı kalmasına rağmen, diğer uluslardan gelmiş bir kimsenin yasaya uyduğu için dine kabul edildiğine pek rastlanılmış değildir. Kardeşler ve yabancılar deyiminin kullanılmasıyla birlikte, uygulamada çifte standardın esas alınması; hristiyanlara, son derece çelişkili, mantığa aykırı, yanılgılarla dolu ve kötülükleri içeren anlaşılmaz bir eğilim olarak görülmüştür. Tanrı'nın kurduğu bu aile çatısında insanların kardeşliğinin zorunlu kıldığı ahlaki temelleri, batı

insanını etkilemiştir.

KAYNAKLAR

- Bentham, J. (1974). *Defense of Usury*, Clarendon Press, New York.
- De Rover, R. (1948). *Money, Banking and Credit in Mediaeval Bruges*, Cambridge.
- Dempsey, B.W.S.J. (1948). *Interest and usury*, D.Dobson, London.
- Donald, D.W.A. (1975). *Compound Interest and Annuities*, Heineman Publisher, London.
- Dudden, F.H. (1935). *The life and times of St. Ambrose*, The Clarendon press, Oxford.
- Duns, S.J. (1963). *Philosophical writings. a selection*, Nelson Publ., Edinburgh.
- Evans, C.R. (2002). *Mediaeval commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, Leiden.
- Kelly, J.N.D. (1975). *Jerome: his life, writings, and controversies*, Duckworth, London.
- KMŞ Kutsal Kitap (2004). *Kitab-ı Mukaddes Şirketi*, İstanbul.
- Morino, C. (1959). *Church and state in the teaching of St. Ambrose*, Catholic University of America Press, Washington.
- McInerny, R. (1992). *Aquinas On Human Action: A Theory Of Practice*, D.C.: Catholic University of America Press, Washington.
- Mumhy, F.X. (1952). *A monument to Saint Jerome; essays on some aspects of his life, works, and influence*, Cardinal Tisserant Publ., New York, Sheed & Ward.
- Noth, M. (1981). *The Deutoronomistic History*, Sheffield Press, New York.
- Pica, J.N. (1962). *The Banking and Finance Among Jews in Renaissance Italy*, Bloch Pub, New York
- Rover, R. (1974). *Business banking, and economic thought in late medieval and early modern Europe*, University of Chicago Press, Chicago.
- Ryn, F.W. (1924). *Usury and Usury Laws*, Houghton Mifflin Company, Boston.
- Shatzmiller, J. (1990). *Shylock Reconsidered: Jews Moneylending and Medieval Society*, University of California Pres.
- Wiesen, D.S. (1964). *St. Jerome as a satirist; a study in Christian Latin thought and letters*, Cornell University Press, New York.
- Yıldırım, M.H. (2010). *Yahudi ve Hristyan Kaynaklarında Tanrı İmgesi*, İstanbul.